



foto's Ido Borkent.

Blaasvarens op Defensie terrein

Gevonden: een soort van Tabel 2 Flora- en faunawet. En dan?

Tijdens het opstellen van een natuurtoets werden in 2007 op Kamp Soesterberg onder een aantal vrachtwagens die al een tijd stil stonden, beschermde varensoorten gevonden. De vrachtwagens, die klaar stonden voor de verkoop, mochten ineens niet meer worden verplaatst. Door de publiciteit via Vara's Vroege Vogels en diverse andere media zijn de blaasvarens op het Defensie terrein Kamp Soesterberg inmiddels landelijk bekend geraakt. De berichtgeving was echter niet altijd correct. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van het project Blaasvarens, waarin Dienst Vastgoed Defensie (DVD) een oplossing vond voor dit lastige probleem.

— Jaap Riemens (Dienst Vastgoed Defensie, directie West)



Foto boven: volwassen exemplaar van de blaasvaren; hoogte circa 20 centimeter.

Foto linker pagina: door de militaire gebruiker werd een verplaatsingsverbod voor de vrachtwagens ingesteld

> TER VOORBEREIDING VAN PROJECTEN, en ook voor het lopende beheer, worden op de Defensiecomplexen natuurtoetsen uitgevoerd in opdracht van de Dienst Vastgoed Defensie (DVD) directie West. Tijdens het opstellen van zo'n natuurtoets in 2007 voor het Kamp Soesterberg door Bureau Viridis is geconstateerd dat

er beschermde varensoorten (blaasvaren, steenbreekvaren en tongvaren, in Nederland meestal muurplanten) onder een aantal vrachtauto's groeien op een grote opstelplaats voor overtollig materieel op Kamp Soesterberg. In totaal stonden er ongeveer 350 vrachtauto's. Op het moment van inventarisatie stonden deze er al 7 jaar, zonder in die tijd te zijn verplaatst.

Vanwege de juridische status van de varens (tabel 2 van de Flora- en faunawet) en de afwijkende groeiplaats is de Monitoringgroep Defensie gevraagd de groeiplaats nauwkeuriger te inventariseren. Daarna heeft Bosland adviesbureau in het kader van het opstellen van het projectplan voor een ontheffingsaanvraag Flora- en faunawet de beschermde varensoorten per vrachtauto twee jaar later nauwkeurig vastgelegd. In die twee jaar blijkt het aantal varens en de verspreiding ervan sterk te zijn toegenomen.

In totaal ging het om ruim 10.000 blaasvarens, 39 tongvarens en 8 steenbreekvarens. Beide laatste soorten zijn wat algemener, maar van blaasvarens zijn in de rest van Nederland ongeveer 750 planten bekend van 20 locaties (gegevens FLORON). Het aantal vindplaatsen van Tongvaren is in de loop van de vorige eeuw tot heden duidelijk vooruit gegaan. Waren er in de eerste helft van de twintigste eeuw nog

waarnemingen uit 51 uurhokken (5x5 kilometer) bekend, inmiddels is de soort waargenomen in 253 uurhokken. Een scherpe stijging vond plaats ná 1975. Iets vergelijkbaars geldt voor steenbreekvaren. In de periode 1900-1950 was de soort bekend uit 108 uurhokken, nu zijn er vindplaatsen in 177 uurhokken. Ook hier een duidelijke stijging na 1975.

Soorten uit tabel 2 zijn beschermd. Het weghalen van vrachtwagens zou leiden tot het afsterven van de varens en zou daarmee een overtreding zijn van de Flora- en faunawet. Zo ontstond een patstelling, omdat de militaire gebruiker de vrachtauto's wilde verkopen, en dus afvoeren.

Gevolgen voor het militair gebruik

Nadat de omvang van het probleem duidelijk was, is de militaire gebruiker ingelicht en gevraagd geen vrachtauto's weg te halen tot er nader overleg plaats gevonden had met de Dienst Landelijk Gebied (DLG), die het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) – tegenwoordig Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) – ter zake adviseert. Na dit overleg kon een deel van de vrachtauto's zonder ontheffing van de Flora- en faunawet weggehaald worden. Voorwaarde was wel dat de aanwezige populatie blaasvarens geen negatieve invloed mocht ondervin-



Kaart met de inventarisatiegegevens van de verspreiding van de blaasvarens in 2007 en 2009

Kaart Bosland adviesbureau



Het verspenen en oppotten van de blaasvarens onder de vrachtwagens



Uitgeplante kleine blaasvarentjes in een stapelmuur in de Botanische tuin Utrecht



Varenrijke greppel in het Kuinderbos



Jonge tongvaren



Jonge steenbreekvaren



De naam blaasvaren komt van de kleine 'blaasjes' die de plant vormt over de sporendosjes

den van deze actie. Zo bleven er nog 219 van de 350 vrachtwagens staan. De militaire gebruiker was hier slecht over te spreken, omdat deze vrachtauto's verkocht zouden moeten worden. Dat was zonder meer begrijpelijk vanuit het oogpunt van de bedrijfsvoering.

Zoeken naar een oplossing

Omdat de blaasvaren in de winter bovengronds afsterft is in mei 2008 in het terrein een bijeenkomst met verschillende deskundigen georganiseerd. Allerlei oplossingen zijn de revue gepasseerd. In het algemeen werd getwijfeld aan de overlevingskansen bij verplanting van de blaasvaren. Er is wel ervaring met verplanten van varens in muren, maar het succes is erg matig.

Het meest haalbare experiment was om met een klein deel van de populatie een poging tot verplanten te wagen. Lukt dit, dan kan ook de rest van de populatie verplant worden en kunnen alle vrachtauto's weg.

Ook kwam de vraag naar voren of de Flora- en faunawet hier wel van toepassing is. Op Kamp Soesterberg groeien muurplanten namelijk op de bodem. Deze vraag is voorgelegd aan de Dienst Regelingen van LNV. Het antwoord was dat de Flora- en faunawet onverkort van toepassing is, ook voor de tongvaren en de steenbreekvaren. Deze uitspraak is later nog op beleidsniveau geverifieerd bij LNV en bleek niet veranderd. Het advies was om een ontheffing aan te vragen, inclusief een projectplan met voorstellen voor mitigerende en compenserende maatregelen. Als randvoorwaarde heeft LNV aangegeven dat er van de ruim 10.000 exemplaren minimaal 2.000 gespaard moeten worden. Hiervoor moesten na het verkrijgen van de ontheffing 12 vrachtauto's blijven staan. Het probleem spitst zich dus toe op de blaasvaren. Uit de herinventarisatie in 2009 bleek dat er inmiddels circa 10.500 volwassen exemplaren van de blaasvaren op Kamp Soesterberg groeiden; verreweg de grootste deelpopulatie van Nederland met 93% van het totaal aantal Nederlandse planten.

Ontheffingsaanvraag

Door de omvang van deze populatie blaasvarens was Defensie ineens verantwoordelijk voor de gunstige staat van instandhouding van deze soort. Inmiddels was het probleem algemeen bekend geworden, mede door de melding ervan op de weblog van de toenmalige staatssecretaris Jack de Vries. Dit was o.a. aanleiding voor een eerste serie Kamervragen in 2009. Op basis van de inventarisatie van 2009 is er een projectplan opgesteld en een ontheffing ex art 75C van de Flora- en faunawet aangevraagd. In het plan is een uitgebreide beschrijving van de status van de blaasvaren in Nederland

opgenomen, aangevuld met ecologische feiten. Duidelijk werd daardoor ook dat de varens zich hier zo goed konden vestigen en uitgroeien omdat onder de vrachtwagens aan een aantal voorwaarden werd voldaan:

- Door het aanbrengen destijds van een half open verharding was kalk beschikbaar uit het van elders aangevoerde vulzand,
- Doordat in het grote terrein laagtes zaten en geen regenwaterafvoer aanwezig was, heersten er lokaal vochtige bodemomstandigheden,
- De aanwezige vrachtauto's met huif zorgden voor voldoende beschaduwing en windrust onder het wagenpark, daardoor ook een gunstige luchtvochtigheid,
- Condensvocht van de huiven van de vrachtwagens zorgden nog voor extra vocht,
- Doordat er geen blad op de bodem viel, raakten kiemen en de jonge planten niet bedolven en verstikken derhalve niet,
- Door het dicht geparkeerd staan (spiegels ingeklapt) drong maar heel weinig licht op de bodem door, dus geen concurrentie van andere planten.

Blaasvaren is extreem schaduwverdragend. Direct onder de vrachtauto's zijn gelet ook op de andere factoren daardoor de omstandigheden voor de blaasvaren optimaal. Andere vegetatie (op een enkele andere varen na) kan daar de concurrentie niet aan.

Nieuwe locaties

Concreet is verder in het projectplan de volgende maatregel voorgesteld: er worden 300 volwassen exemplaren van aanwezige blaasvarens verplant naar vier geselecteerde locaties. Dit zijn de Botanische Tuin in Utrecht, het Pinetum Blijdenstein in Hilversum, een kademuur in Amsterdam aan het Y en een bosperceel in het Kuinderbos. Op de laatste twee locaties komen in de nabijheid blaasvarens voor.

Op de belangrijkste 'hotspot' van het terrein blijven nog 12 vrachtwagens staan, waaronder zeker nog 2.000 varens aanwezig zijn. Nog altijd driekwart van de Nederlandse populatie. De overige vrachtwagens kunnen na de verplantingsactie worden afgevoerd.

In de zomer van 2010 zijn de 300 te verplanten exemplaren opgepot waarna ze onder de juiste weersomstandigheden overgeplant zijn naar de 4 genoemde locaties.

De locatie in Amsterdam was het laatst, pas eind februari 2011, aan de beurt omdat hier door veel verschillende instanties toestemming gegeven moest worden. Omdat hier enige publiciteit aan gegeven werd via de schrijvende pers, kwamen er ook weer verzoeken o.a. van

RTV Utrecht en Vara's Vroege Vogels om opnamen te mogen maken. Dit was aanleiding voor een tweede serie Kamervragen dit voorjaar, die vervolgens weer tot enkele krantenberichten leidden.

Hoe verder

Inmiddels zijn de verplantingslocaties in mei voor de eerste keer geïnspecteerd. De slagingspercentages liggen tussen de 37 en 81%. In september volgt een tweede inspectieronde. Op basis van de resultaten van beide inspectieronden kan bepaald worden of de blaasvaren verplantbaar is. Daar lijkt het nu overigens wel op. Volgt dit najaar een positieve conclusie, dan zal er een nieuwe ontheffing aangevraagd worden waarin voorgesteld wordt om van de laatste 2.000 exemplaren een deel te verplanten naar een of meerdere, nader te bepalen locaties. Verwacht wordt dat daarna de laatste 12 vrachtauto's weg kunnen en de groeiplaats opgeheven kan worden.

Conclusies

- De aanwezigheid van beschermde plantensoorten buiten hun natuurlijke groeiplaats, bijvoorbeeld in de bebouwde omgeving, kan tot onverwachte problemen leiden. Het bieden van een plaats aan zeldzame levensvormen was in ieder geval geen doel van het beheer ter plekke.
- Door het probleem goed te analyseren en te overleggen met het Ministerie van EL&I zijn er oplossingen mogelijk. Een dergelijke procedure kost wél tijd en ook geld. Het project van de blaasvaren heeft tot nu toe € 20.000 gekost. De probleemhouder blijft echter verantwoordelijk voor de voorstellen die kunnen leiden tot een oplossing.
- Voor organisaties en/of personen die niet vertrouwd zijn met de werking van de Flora- en faunawet is de procedure zoals die voor de blaasvaren gevolgd moest worden haast niet uit te leggen.
- De aanwezigheid van de blaasvaren onder de vrachtauto's op Kamp Soesterberg laat ook zien dat natuur sterk en veerkrachtig kan zijn, en dat een bijzondere en zeldzame soort als de blaasvaren zijn groeiplaats wel vindt. Hierbij is van belang te realiseren dat blaasvaren een sporenplant is waarbij verspreiding (en het bereiken van nieuw geschikt habitat) in het algemeen veel gemakkelijker gaat dan bij de meeste zaadplanten het geval is.<

Jaap Riemens, j.riemens@mindef.nl